

A narrátor azonban nem minden esetben segíti az olvasót abban, hogy megítélje, vajon mennyi igaz a pletykákból, bizonyos eseményekről ugyanis csak közvetett módon tudósít. Így a szereplők egyértelmű megítélése nem könnyű feladat: nem tudható, hogy Leng Yan valóban több viszonyt folytat-e párhuzamosan, hogy Keyuan ölt-e embert, hogy Aranyhajú Lány tényleg prostituálttá válik-e.

Felmerül a kérdés: vajon számítanak-e ezek a részletek? A regény világában úgy tűnik, hogy kevés jelentőségük van. A szereplőket nem veti ki magából a közegük, még akkor sem, ha adott esetben könnyűvérű nőnek vagy gyilkosnak tartják őket. A közösség megítélése tehát következmény nélküli. Csakhogy Keyuan és Aranyhajú Lány elhagyják ezt a közeget, és Xiu Hong sem képes rá, hogy ebben a közegben éljen tovább – megőrül. A regényben megjelenő társadalomkritika konklúziója szerint tehát az egyén identitásának felépítéséhez a közösség nem ad támpontokat. A közös ítéletek nem mérvadóak, tévútra visznek. Az egyénnek magának kell referenciákat kialakítania, magának kell meghatározni az értékrendjét, mert közös értékrend valójában nem létezik. Az egyetlen közösen elismert érték a pénz, mint ahogy arra Őrütl Dalin rámutat: „Ti, akiknek van pénzetek, szerettek élni, ti, akiknek van pénzetek, félték a haláltól, én viszont nem félek tőle!”

Az ebben a közegben élni képes Leng Yan alkalmazkodik, betagozódik. Viszolyog a kígyóktól, de képes velük táncolni, mert így tud előbbre jutni, így tud magasabb pozícióba kerülni, és többet keresni. A kígyóktól való undorát úgy győzi le, hogy a kígyót embernek képzelet. A kígyók között is lehet tehát élni, ha embernek látjuk őket.

Csibra Zsuzsanna

A KORTÁRS KÍNAI KÖLTÉSZETRŐL: ZHAI YONGMING VERSEI

A kínai költészet legjelentősebb alkotásairól már a 19–20. századi műfordítások révén tudomást szerezhettek az európai olvasók. A nagy nyugati nyelveken tolmácsolt versek először válogatásokban, antológiákban jutottak el a közönséghez, majd teljes versgyűjtemények is hozzáférhetővé váltak az érdeklődők számára. Az európai orientalizmus nem titkolt csodálattal tekintett a kínai kultúra hagyományait őrző klasszikus irodalmi szövegekre, amelyek mind nyelvi kifejezéstárukat, mind művelődéstörténeti vonatkozásait tekintve a kínai civilizáció felfoghatatlan gazdagságát bizonyították.

A kínai kultúra megismerésére és megértésére irányuló nyugati törekvések az utóbbi évtizedekben egyre erősödni látszanak. Azokat a motivációkat láthatjuk újraéledni, mint amelyek egy évszázaddal ezelőtt a nyugati–keleti kereskedelmi kapcsolatok megélénkülése után a kínai világ társadalmi–politikai működésévének tanulmányozásától a kínai irodalom és művészet tolmácsolásáig vezettek.

Ma is érteni és értelmezni szeretnénk azokat a jelenségeket, amelyek a modern kínai társadalom és kultúra termékeiként hozzáférhetőnek tűnnek számunkra. Lényeges különbséget jelenthet ugyanakkor, hogy a kortárs irodalom és művészet olyan, korábban ismeretlen médiumokon keresztül jut el hozzánk, amelyek áthidalják a nemzet- és országhatárokat, és lehetőséget teremtenek a nyelvi korlátok leküzdésére. A kínai kultúra iránt érdeklődők a legkülönbözőbb, jórészt idegen nyelvű forrásokból tájékozódhatnak a kínai irodalomról, fordításokat olvashatnak a kortárs irodalom és költészet köréből, magyar nyelven azonban ez idáig nemigen foglalkozott műfordítás vagy ismerető tanulmány a mai kínai költészettel. Ezt a hiányt igyekszünk most pótolni.

*

A klasszikus kínai költeményeket a kínai irodalmi szöveghagyomány legnagyobb presztízsű műveiként tartjuk számon. A versírás a kalligráfia és a festészet mellett a régi Kína írástudói számára mindennapos tevékenység volt, mely a műfaji kötöttségek keretein belül teret engedett

az egyéni virtuozitás kibontakozásának is. A kínai költészetnek a Tang-korra (618–907) kikristályosodó esztétikai elvei átöröklődtek a későbbi korokra: a klasszikus versírás tradíciója a Qing-kor (1644–1911) végéig egyeduralgoló maradt a kínai líra történetében.

A modern korszak nyitányát a 20. század elején kibontakozó reformmozgalom jelezte, amely az addigi írásbeliség klasszikus, írott nyelvvel szemben a beszélt nyelvhez közelítő irodalmi nyelv megteremtését tűzte ki célul, s ezzel a művelt írástudók helyett a szélesebb olvasóközönség számára szándékozott új tradíciót létrehozni. Ebben a tekintetben az új mozgalom költészetkonceptiója számos ponton szembehelyezkedett a költészetről alkotott korábbi elképzelésekkel. A hagyományos értékítélet szerint a kínai irodalom és szöveghagyomány létjogosultságát és folytonosságát épp a közvetítő, klasszikus nyelvi közeg jelentette, amely éppúgy alkalmas a több évezredes kulturális tapasztalat tolmácsolására, mint a nemzeti jegyek hangsúlyozására. A kínai kultúra számára a modern irodalmi mozgalom meghirdetésével egyidejűleg továbbra is fontos szempontot jelentett a „kínai” fogalmának definiálása és elsődlegessége mind a kulturális, mind az irodalmi jelenségek vonatkozásában.

A modern költészet kibontakozásának évtizedeiben a kínai versírás metódusában alapvető változások figyelhetők meg. A klasszikus hagyományok mellett hangsúlyosabban érvényesültek a nyugati líra modernizáló, avantgárd törekvései: egy sajátos, belső nézőpontból a kínai költészet távolodni látszott történelmi gyökereitől, ugyanakkor közelített ahhoz a világirodalmi tendenciához, melyben a nemzeti értékeket felülírták az egyetemes törekvések. A modern kínai költészet kritikussai elsősorban ezt az egyetemességet kifogásolták költőik verseiben, amelyek nézeteik szerint figyelmen kívül hagyják a kínai vers már kialakult, bonyolult vonatkozásrendszerét. Hiányolták azokat a jegyeket, amelyek alapján ezek a versek egyértelműen megkülönböztethetők kortársaiktól, és amelyek sajátos kínaiságukat képviselve nem csupán a közvetítő nyelv specifikusságára alapozzák egységüket.¹ A klasszikus hagyományoktól elszakadni vágyó, új ars poeticát teremtő alkotók számára tehát az jelentette a legnehezebb feladatot, hogy az új jelrend-

1 A modern kínai irodalmat és kritikáját gyakran kötik össze az irodalom szerepéről szóló esszékben, melyek egy kulcsproblémára koncentrálnak: a Nyugat kínai kultúra iránti érdeklődésére, a nyugati ízlés kiszolgálására, azaz a Kína határain túlnyúló művészeti ágak etnocentrikus megítélésére. Michelle YEH, „*There Are no Camels in the Koran*”. *What Is Modern about Modern Chinese Poetry?* = *New Perspectives on Contemporary Chinese Poetry*, szerk. Christopher LUFKE, Palgrave Macmillan, New York, 2008, 10.

szer szabályai szerint, a „kínai mivoltukban” megélt modern szellemiség jegyében alkossanak, miközben olvasóik még mindig a hagyománytisztelet perspektívájából mondtak felettük ítéletet. A „kínai” és az „egyetemes” problematikája a 20. század közepétől újabb értelmezést nyert: a költészet a történelmi események következtében a kommunista párt propagandaeszközüvé vált, és csak az 1980-as évek politikai változásai hoztak áttörést e kérdésben.

A megjelenő modern költészet nem tudta elfoglalni a klasszikus költészet egykori privilegizált helyét, mi több, a 20. század során tovább vesztett presztízséből. Az oktatás nyugati mintákat követő reformja, az állami hivatalnokvizsgák megszüntetése, a modern média és könyvkiadás új intézményrendszere együttesen erősítette ezt a folyamatot. Míg a klasszikus költemények a kínai kultúra lenyomatainak tekinthetők, a modern líra a hagyománytisztelet perspektívájából a „nem-kínainak”, idegennek tartott irodalmi törekvéseket testesítette meg. A modern költészet túléléséhez megújulásra, „forradalomra” volt szükség, amely a költészet ontológiai újraértelmezésére tett kísérletet.² A modern líra első képviselői több szállal kötődtek a nyugathoz, többségük Európában vagy Amerikában telepedett le, nyugati verseket fordított kínaira, miközben köteteket Kínában adtak közre.

A kortárs kínai költészet hangjainak megerősödése, alkotóinak elfogadottsága részben a nyugati irodalmi értékekhez való óvatos közéletnek, részben pedig a sajátosan kínai jegyek újraélesztésének tulajdonítható. A „kínai jegy” természetesen mást jelent az anyanyelvi olvasónak, és mást annak, aki tolmácsolásokból ismeri meg ezeket az alkotásokat. Túl azon, hogy ezek a művek ily módon kívül kerülnek saját értelmezési horizontjukon, elveszítik azt az egzotikus sajátságukat, hogy kínaiul szólnak hozzánk, nyugati olvasókhoz, mégis átmennek bennünket egy számunkra távoli világba, ahol már magunkra hagyatkozva kell szembesülnünk a „kínaiság” nehezen megfogható tényével. Érzéseik, gondolataik egyetemes emberi reflexiók, melyeket azonban a történelmi-földrajzi meghatározottság aktualizál.

*

A kortárs kínai költészet nemzetközileg ismert és hazájában is nagyra becsült alkotói közül Zhai Yongming költőnk munkásságával szeretnénk megismertetni a magyar olvasókat, aki kettős determináltságában

2 Uo., 15.

válik költészetének főhősévé: a gondolatait szabadon kifejezni kívánó ember és a nemével szembeni tradicionális elvárásokkal szembesülő nő önazonosság-keresése ölt testet verseiben.³

Zhai Yongming 1955-ben született Chengduban, Sichuan tartományban. Annak idején itt alkotta legfontosabb verseit a Tang-kori nagy költők közül Du Fu (712–770), illetve itt töltötte utolsó éveit a kor legjelentősebb költőnője, Xue Tao (768–832). Zhai Yongming fiatalkorát a kulturális forradalom ifjúságnevelő politikája határozta meg. A vidéki, paraszti életforma, az egyszerű körülmények szolgálták serdülőkorának díszletét, így egyszerre tapasztalhatta meg a kulturális forradalom értékvtó kényszerét és a hagyományos életforma évezredek óta fennálló mozdulatlanságát. Verseiben, melyeket a mérnöki diploma megszerzésével közel egy időben, a '80-as évek politikai áttérésének időszakában adott először közre, megszólal a modern értelmiség összegző hangja, ugyanakkor ebbe belevegyül a hagyományos költészetből átmentett kínai világ csodálata is. Zhai Yongming költészete azonban több, mint egyszerű szintetizálása ezeknek a látszólag összeegyeztethetetlen értékeknek. Ahogyan azt egyik kritikusa, Tao Naikan találóan megfogalmazta, költészetének főszereplője a „másik” oldal, a misztikus, a sötét, a női, a *yin* pólus, amely nyilvánvalóvá teszi azt az érték-kiegyenlítetlenséget és diszharmoniót, amely a hagyományos kínai szemléletben a *yang* tulajdonságok túlzott jelenlétéből következik, és amely a patriarchális társadalmi rend dominanciáját hirdeti az élet más minőségű jelenségei felett.

Zhai Yongming női mivoltában áll elénk verseiben, gondolatai és érzései mentesek a határozott, magabiztos és megingathatatlan képzelektől, költőisége a kozmikussá nőtt „ősasszony” lelkének rezdüléseiből bontakozik ki. Lényeges adalékok költeményei megértéséhez azok az esszéiben közreadott vallomások, amelyek saját költői szerepvállalásáról szóló reflexiók: mindenekelőtt költőnek és nem költőnőnek tartja magát, a mindennapokban azonban elsősorban nő és csak másodsorban költő.⁴ Verseinek állandósult mozzanata az univerzummá átlé-

3 Andrea Lingenfelter Zhai Yongming-tanulmányában a hagyományos szokásrend nőket érintő, nyomasztó elemeire koncentrált: elsősorban azokat a verseket elemzi, amelyek a házasság, párvalasztás, önállóság kérdésében a másodlagos, alárendelt szerepről szólnak. Andrea LINGENFELTER, *Opposition and Adaptation in the Poetry of Zhai Yongming and Xia Yu = New Perspectives on Contemporary Chinese Poetry*, 105–118.

4 Lingenfelter, a költőnő amerikai műfordítója készített interjút a Kínában is elismert és irodalmi díjjal kitüntetett művésszel, aki társadalmi szerepvállalásáról, ars poeticájáról és a „nőnek lenni” kínai társadalmi kontextusáról vallott. Andrea LINGENFELTER,

nyegülő tudatalatti megszólalása, mely a híres babitsi sorokat juttatja eszünkbe: „Csak én bírok versemnek hőse lenni / első s utolsó mindenik dalomban / a mindenséget vágyom versbe venni / de még tovább magamnál nem jutottam” (*A lírikus epilógja*).

*

Zhai Yongming költészetét két versének ismertető elemzésével és az egyik költemény teljes magyar nyelvű műfordításával törekszünk közelebb hozni olvasóinkhoz. Első verseskötetében, amely *Nők (Nüen)* címmel jelent meg 1984-ben, húsz verset közölt. A negyedik költemény a *Szomjúhozás (Kewang)* címet viseli. A vers felütésében a lírai én sejtelmes holdfényben pillantja meg kedvesét. Az élmény pillanatnyisága hirtelen térben és időben megfoghatatlanná és behatárolhatatlanná lényegül át, a test monumentálissá növekszik, az egyén mikrokozmosza univerzummá szélesedik. Az emberi lét kicsinysege szertefoszlik, minden, ami körülvesz bennünket, egy magasabb értelmi síkon nyeri el valódi jelentőségét. A vers a továbbiakban lázálommá formálódik, amelyben a korlátlan tudattalanból táplálkozó képzelet teremt rendet. A Hold mint az abszolút *yin* szimbóluma ölt testet, és nyomasztó varázsával nehezül rá az emberre. Az érzékelés leírása magában hordozza az értelmezés kényszerét is, amelyben fő motivációként ismerhetjük fel az identitáskeresés nem titkolt vágyát.

Szomjúhozás

Ma éjjel minden fény érted ragyog,
ma éjjel magad vagy egész nemzetséged,
mely örök időig fennmarad, testedből melankólia
szűrődik, csodálatos vízcseppek távoznak vele.

A Hold tiszta, illatos testként
mély álomba zuhan, bódító illatot áraszt.
Két nappal közé szorulva ezen az éjszakán
szemed sötét karikái még örömtől ragyognak.

China's Foremost Feminist Poet Zhai Yongming Converses on Her Art, Her Bar and Chinese Women's Writing, Past and Present = Full Tilt. A Journal for East-Asian Poetry, Translation and the Arts 3, http://fulltilt.ncu.edu.tw/Content.asp?I_No=35&Period=3.

Miféle zajok tornyosulnak bennem
 lecsendesíthetetlenül, úgy érzem, mintha valami alakot öltene,
 az álombéli falak sötétséget árasztanak, mintha szemed előtt el-
 mosódó árnyakat látnál,
 a test minden egyes pórusából
 megfoghatatlan jelentések nyílnak.
 Az éjjeli égbolton a csillagok földöntúli fénye világít,
 miközben szemed megtelik távoli korok szomorúságával és aka-
 ratával.

Magaddal hordozod az elégedettség sebeit,
 és belefeledkezel a gyönyörű látványba, közben egy démoni hatalom
 kitörölhetetlen emlékké teszi ezt a pillanatot.⁵

A vers kibontakozásában a költő virtuózan bánik a kínai kultúrában a *yin* minőséghez sorolt tartalmak felsorakoztatásával. A holdfény, amely a klasszikus költészet egyik archetípusa, megvilágítja azokat a gondolatokat, amelyek nappali érzékelésünk számára rejtve maradnak, és amelyekkel csak e ritka tudatállapotban szembesülhetünk. A befogadó, passzív szemlélődés során test és lélek szabad függetlenségben tárul fel előttünk, a test egyetlen hatalmas pórusává lesz, amely utat nyit a feltorló asszociációfolyamnak. A gondolatok vontatott nekiiramodása és megtorpanása, amely rendkívül egyszerű, letisztult nyelvi kifejezések sorából bontakozik ki, a rövidebb-hosszabb verssorok lüktetésében is kifejezésre jut. Az újszerű tapasztalás misztikumát a költő hagyományos költészeti-kulturális elemekkel vegyíti: a látható dolgokon túl bennünk munkálkodik, formálódik egy kiismerhetetlen világ, melyet a kínai hagyomány a démoni szférába emel.

A *Szomjúhozás* a vágyakozás és a gyöttrő hiányállapot verse. Értelmezési kísérlet, melyben a végkifejletet tekintve a lírai én sajátos adottságait, nőiségét tagadhatatlan tényezőként fogadtatja el a költő.

*

Zhai Yongming a '90-es évek elején másfél évet Amerikában töltött, majd visszatért hazájába, és ott folytatta költői munkásságát. 1997-ben jelent meg *Egyszerű dalok az éjszakában* (*Heiyeli de suge*) című kötete, amely újabb kiadásában a *Tizennégy egyszerű dal* (*Shisi shou suge*) címet

5 A költeményt és a további versrészleteket a szerző fordította kínai eredetiből.

kapta. A kötet első darabja *Az álmatlanság dala* (*Shimian zhi ge*), melyben az éjszakai éberség állapota indítja be az emlékezés félig képzeletbeli, félig valóságos képeit.

Egy álmatlan éjszakán,
 sok-sok álmatlan éjszakán,
 hallom álmatlan anyámat
 a konyha falán túl szorgoskodni,
 mosni és keményíteni a ruhát, mielőtt hajnalodna.

Vakon a sötétségben visszatér a múlt.
 [...]

A vers kezdő szakasza a Zhai Yongming verseire annyira jellemző megváltozott, rendkívüli tudatállapotot vázolja fel. Az éjszaka ismét táptalaja a felgyülemlett érzésekkel, kavargó gondolatokkal való szembenézésnek, ebben a versben azonban a fény teljes hiánya, a vakság szükséges a tisztánlátáshoz. Az álmatlan zaklatottság állapotában újraéled a múlt, feltárva a mélyen őrzött emlékeket az anyáról mint archetipikus nőalakról, amely maga a titok.

[...]
 Ez a mi titkunk,
 egy íratlan törvény,
 álmatlanságunkban az éjszaka szívverése
 bennünket összekötő dallá válik,
 és a jövőbe tekint.
 [...]

Az előhívott emlékképek révén megelevenedik előttünk a gondoskodó nőkép, az anya alakja, arcvonásai, életének jellemző pillanatai; a vele kapcsolatban felmerülő kérdések az elmúlt dolgok feletti merengés rezignált lezárását is jelentik. Már sok mindenre nincs megnyugtató válasz. A vers záró szakasza a már örökre megfejtethetlen titokzatosságot sejteti:

[...]
 Sok éve már álmatlanságom szakadatlan,
 álmatlanságom egy pont körül forog:
 anyámat bámulom.

A vers rövidre tördelt sorai az álmatlanságból születő, gondolatfoszlányokban körvonalazódó víziókat halmozzák egymásra. Az ismétlődő kifejezések, mondatok során át folytonos visszacsatolásban és előrelépésben jutunk el a megidézett anya hús-vér alakjától a hozzákapcsolt misztikus-spirituális tartalmakig, a védő-óvó nő képétől a rejtőzködő, mitikus asszony-értelmezésig. Zhai Yongming versében a nőiség egyszerre mutatkozik meg történelmi-társadalmi meghatározottságában és azon túli, transzcendens vonatkozásaiban. A költeményből kirajzolódó *yin* élmény felidézi bennünk *Az Út és az Erény* könyvének ismert sorait a völgy szelleméről: „A völgy szelleme [az üresség] sohasem hal meg. Ezt nevezük csodálatos asszonyinak.”⁶

Zhai Yongming költészetében a halhatatlanná emelt női oldal elfoglalja méltó helyét; a kérdés társadalmi aktualitásán túlhaladva elkerüli a feminista-aktivista szerepkört, s egyszerű, mai gondolkodó emberként szembesíti világát a hagyományból merített, ma is átgondolásra érdemes igazságokkal. A maga világával szembeni teljességérzet visszanyerésére törekszik, ezért a múltat hívja segítségül, hogy a jövőbe tekinthessen.

6 *Az Út és az Erény könyve*, VI. vers = TÓKÉI Ferenc, *Kínai filozófia. Ókor*, II., Akadémiai, Budapest, 1986, 18.

KÖZÜGY

„AZ E-KÖNYVET OLVASÓ KÖZÖSSÉG KISSÉ MEGBÉLYEGZETT MINORITÁS”

Beszélgetés az e-könyvekről

2013 áprilisában az Örökség Kulturpolitikai Intézet* első nyilvános rendezvénye azt a kérdést szegezte a szakmának: létezik-e e-könyv-piac Magyarországon? Noha az Egyesülés az E-könyvekért alapító tagjainak elhivatottsága megkérdőjelezhetetlen, amíg a jogi szabályozás hol szolgáltatásként, hol kiadványként kezeli a „villanykönyveket”, a kiadók harcban állnak a multicégek megjelenésétől vérszemet kapott terjesztőkkel, és háromszázötvenezer e-könyv-kezelésre alkalmas készülékre három-négyezer legálisan hozzáférhető cím jut, korántsem egyértelmű a válasz. A találkozó résztvevőivel, Farkas Istvánnal (Ekonyvolvaso.blog.hu), Földes Lászlóval (Kossuth Kiadó/Multimédia-pláza) és Székffy Tamással (Digitalbooks) e-könyv-kiadásról, olvasókról és trendekről Szathmáry-Kellermann Viktória beszélgetett.

Világosnak tűnhet, mi az e-könyv: egyrészt szövegszerűen megjeleníthető digitális adatállomány, másrészt kötött struktúra borítóval és tartalomjegyzékkel. Ahogyan azt az áfa-vita megmutatja, mégsem egyértelmű Magyarországon, de az Európai Unióban sem, hogy könyvről vagy szolgáltatásról van szó.

Farkas István (F. I.): Szerintem a kérdés józan ésszel eldönthető. Ha a megjelenítési és a használati forma ugyanaz, mint egy könyvnlé, akkor mitől lenne szolgáltatás?

Mégis szolgáltatásként értékesítik.

F. I.: Szolgáltatásnak árazzuk az áfa tekintetében, de egyetlen meggyőző érvet sem tudok mondani, hogy miért lenne az e-könyv önma-

* Az Örökség Kulturpolitikai Intézet egyik alapítója a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány (a szerk.).